

ЯПОНСЬКІ ВРАЖЕННЯ: ОСВІТА, НАУКА, КУЛЬТУРА

Олександр ГАБОВИЧ

*Не всё напрасно в этом мире,
Хотя и грош ему цена.
(Александр Галич)*

ВСТУП

Двічі на початку третього тисячоліття на мене впало з неба щастя доволі тривалого спілкування з Японією. Не так багато українців відвідують цю дуже своєрідну острівну країну. А ті, хто відвідують, не часто цікавляться японськими наукою та освітою. Саме заради того, щоб хоча б частково заповнити прогалини в нашому сприйнятті Далекого Сходу, взявся я за ці аматорські нотатки. Сподіваюся, що читач ще пам'ятає про мої нещодавно опубліковані роздуми щодо нашого найближчого сусіда — Польщі¹. Так-от, подану автором повноту інформації стосовно цих країн не можна навіть порівнювати, бо японську мову я за браком часу і не вивчав, а книжки чи журнали польською завжди лежать на робочому столі. Проте, маю надію, що, співпрацюючи з японцями та мандруючи неповторними стежками й дорогами найбільших островів Хонсю та Хоккайдо, я все-таки спроможся побачити саме те, що конче важливо для нашої країни. Тому Японія в цьому есе розглядається скоріше через призму наших, українських, проблем. З іншого боку, аналіз японських негараздів і труднощів (а в країні, осяяній червоним сонцем, їх не менше, ніж у нас) може посприяти вирішенню кардинальних питань вітчизняного сьогодення. Отже, йтиметься про науку, освіту та економіку обох країн.

НАУКА І ТЕХНІКА. ЕСТАФЕТА ПОКОЛІНЬ

Головне, що вражає мене на Японських вулицях, у парках, у різних громадських приміщеннях — це відсутність сміття. Я вже писав колись про те, як студенти Хіросімського університету прибирають наслідки свого триденного щорічного фестивалю². Мені здається, що саме це, немов лакмусовий папірець, виявляє любов до рідної Землі. В Нідерландах «білі» маленькі містечка (селами їх назвати язик не повернеться) — чисті, а Амстердам чи, скажімо, Ейндховен, де мешкає багатенько вихідців із країн так званого Третього Світу, — брудні й захаращені (не порівняно з Україною, певна річ). Причиною є те, що іммігранти не вважають країну вітряків, дамб і тюльпанів своєю. Вони будують там власні халіфати та халіфатики, де купи смердючого бруду зовсім не вважаються неприйнятними. В Україні становище в цьому сенсі значно гірше, ніж у голландців, бо сміять «свої», навіть селяни викидають пластикові, скляні та металеві відходи життєдіяльності, не кажучи вже про ганчір'я, за якихось двадцять метрів від рідної оселі, а молоді «громадяни» неухильно псують суспільне майно будь-де, куди дотягнуться не зайняті працею руки, і не з наївністю центральноафриканських аборигенів, а з шаленістю та впертістю войовничих орд кочовиків. Недаремно ще не загартований могутніми проявами елітного хамства спікер Арсеній Яценюк необережно назвав навіжених депутатів дикунками. До речі, «своїм» наші люди вважають тільки те, що сховано за парканом приватних халупи чи мастки. Тобто не спостерігаються не тільки ознаки громадського суспільства, але й західно-християнського цивілізаційного розуміння як такого.

Природно, що в чистих та заможних японців і наукові лабораторії теж акуратні й добре обладнані. Я відвідав доволі багато експериментальних наукових центрів, і мене дуже втішило те, що вони використовують найкращі прилади, а не обов'язково вітчизняні, хоча із зрозумілих причин японське обладнання займає чільне місце. В Світі йде жорстка конкуренція, «залізо» старіє на очах, ніяка «сіра речовина» не компенсує брак сучасної електроніки³. На відміну від шістдесятих років, коли японці скуповували американські патенти, зараз вони міцно спираються на власні напрацювання, сміливо відкривають нові напрямки досліджень. Цьому сприяє повна відсутність традиційно-релігійного спротиву науковому світогляду, притаманного країнам православної культурної спадщини, бо буддійсько — сінтоїстський японський погляд на життя мудро й беззастережно відділяє віру від науки⁴.

Яскравим прикладом успіху японського матеріалознавства було відкриття в лабораторії професора Юна Акіміцу з Токійського університету⁵ надпровідності з дуже високою критичною температурою $T_c \approx 40$ К у бінарній сполуці MgB_2 , хоча, здавалося б, усі попарні комбінації елементів були давно перевірені. Цей випадок свідчить, що в науковому житті завжди залишається місце на подвиг, якщо в підсвідомості не бринить розгубленою бджолою квартирне питання⁶. Окрім безумовного практичного значення (бо шаруватий матеріал виявився технологічно придатним для виробництва дроту та тонких плівок), токійське відкриття мало велике методологічне значення. По-перше, стало ясно, що пошуки нових високотемпературних надпровідників варто проводити, виходячи за межі оксидних керамік, а, по-друге, ще раз було підтверджена думка видатного американського експериментатора минулих років Берндта Матіаса про другорядну роль теоретиків у надпровідному матеріалознавстві⁷. Нещодавно, після спростування деяких екзотичних вишуканих теоретичних передбачень про механізми надпровідності в оксидах з рекордними $T_c \leq 130$ К, домінування інтуїції над логікою⁸ в цій царині науки було зі здивуванням визнане⁹.

Іншим проявом японського генія може слугувати відкриття напрочуд цікавих топологічних ефектів у різного роду кристалах¹⁰, зроблені протягом останніх років в лабораторії професора Сатоші Танда, яка розташована в найстарішому японському Хоккайдському університеті (місто Саппоро). Про все, ясна річ, не розповісти в популярній статті, але на двох результатах хочеться зупинитися, бо вони дуже наочні навіть для гуманітаріїв. А саме, дослідникам із Саппоро вдалося виростити¹¹ монокристали квазі — одновимірної речовини $NbSe_3$ у формі стрічки Мьобіуса (Möbius) — однієї поверхні¹², а також отримати наноструктуру з двох зачепле-

них кілець спорідненої сполуки $TaSe_3$ ¹³. Провідною ідеєю при синтезі було усвідомлення сильної анізотропії кристалічної решітки, а, отже, й анізотропного росту кристалів.

Згадані результати двох університетів не тільки цікаві самі по собі. Вони сприяли створенню потужних наукових шкіл. Молоді хлопці й дівчата, отримавши докторські ступені, влилися до лав науковців або були найняті промисловими гігантами Японії, які, зокрема, лідирують в області нанотехнологій. Про останні в Україні багато говорять, але справа не зрушила з місця, бо централізована та корумпована машина науково-освітньої галузі пробоксовує, скільки б її не живили коштами. Шляхи болісного лікування відомі, але неприйнятні для істеблішменту¹⁴.

Та гідна організація науки — це не єдиний чинник, який забезпечує перевагу японської науки. Цікавість до техніки й «чистого» природоз-

навства не менш важлива. І в цьому сенсі Японія дійсно унікальна. Переконався в цьому мені довелося після відвідин столичного району Асакуса. Це — величезний ринок, де можна придбати і найновішу побутову електроніку і техніку, і застарілі, на перший погляд, речі. Серед них, наприклад, я зі здивуванням побачив електронні лампи різноманітних фірм і країн. Всі ці блискучі скарби були упаковані в акуратні картонні коробки. Виявилось, що лише частина технологічного багатства є залишками минулого, які чудом збереглися. Більшість артефактів індустріального двадцятого століття (електролампи, телефони, транзистори, годинники тощо) — це копії, щойно виготовлені японськими фірмами.

Для чого останні взяли за це «геркулесове завдання»? Справа в тому, що звучання старожитніх лампових радіоприймачів і досі чистіше за звучання їх сучасних колег. Крім того, є якийсь ностальгічний присмак у світінні розжарених катодів, у кутастих контурах апаратури, схожій на прадідівські важкі меблі. Тому існує дуже багато радіолюбителів, які купують радіодеталі до старого обладнання, інші фрагменти або й саме обладнання, відремонтоване й виставлене на продаж. Так що працює ринок. Його забезпечують допитливі японці різного віку. Серед звабливих стелажів, буває навіть штовханина!

Там продаються також старі технічні журнали й книжки. Цим українця нібито не здивуєш. Але частенько трапляються серед них англомовні, чого ми тут позбавлені, бо наша країна досі не зв'язана науково орієнтованими інформаційно-комерційними книжковими каналами зі Сполученими Штатами, або Великобританією, або Польщею (я навмисно згадав лише ті країни, мови яких ми розуміємо, причому краще, ніж японці). Та що тут казати: мені доводиться самому їздити до Москви двічі на рік, щоб купувати книги з фізики російських видавництв! На головному книжковому ринку Києва «Петрівка» їх не зустрінеш, бо там, як і на телебаченні, панує попса, тільки книжкова, на кшталт «100 найкращих коханців» чи «100 найбільших бовдурів». Попит та пропозиція — закручені зворотним зв'язком в єдиний вузол невігластва й сірості. Зважте, що в Японії держава не підтримує цілеспрямовано ані ринки нової та старої техніки, ані книжкові крамниці. Так що недоцільно кивати на владу. Ліпше в люстерко пильно подивитися.

Ще одне спостереження з Асакуси. Там продаються діючі металеві, симпатично дебелинькі, моделі різних славнозвісних машин та приладів минулого, іноді в розрізі — чудове наочне приладдя. Цю красу виготовляє одна японська фірма спеціально, щоб зацікавити молоде покоління. А в нас Міністерство освіти та науки досі не спромоглося створити власну базу шкільного обладнання з природничих дисциплін (аналогічно призабутому вже Учтехприладу). Я достеменно знаю, що науковці й виробничники міста Суми пропонували свої послуги для здійснення цієї конче потрібної програми. Але МОН вперто обмежується спорадичними закупівлями китайського непотребу, який і на шкільний поріг пускати не слід!

Не можна стверджувати, що в японців усе гаразд із науково-технічною грамотністю населення. Світові тенденції здичавіння не оминули й цю інтелігентну країну. Так, один із міністрів нещодавно заявив, що під час свого школярства не зміг осилити теорему Піфагора, а став відомим політичним діячем.

Взагалі-то якість японської шкільної освіти контролюють фізики-професіонали. На відміну від України, де побудована окрема педагогічна наука зі своїми правилами гри, своїми дисертаціями, своєю державною академією. Я бачив декілька вітчизняних авторефератів дисертацій у царині викладання фізики. Вони справили таке гнітюче враження, що далі обговорювати їх не варто. Скажу лише, що частина українських педагогів пропонує узгоджувати вивчення природних явищ із релігією, під якою вони

розуміють дику суміш православ'я, язичництва, астрології та магії. Наші ж популярні журнали для дітей та юнацтва існують лише завдяки ентузіазму редакторів. А це як раз той випадок, коли держава повинна законодавчо захистити, а урядово підтримати плин знань з високого олімпу до кожної дитини. Та попри загальне розуміння чогось недоброго, повернутися обличчям до потреб науково-освітнього комплексу влада неспроможна. Всі заклики до цього поки що виявилися марними.

Натомість усі українські газети й телеканали, незалежно від форми власності дружно розповсюджують антинаукові відомості: від закордонних серіалів про НЛО до явно замовних матеріалів про цілителів на кшталт Едуарда Гуляєва¹⁵. Варто було б повчитися в японців, державне телебачення яких і англо-американські науково-популярні фільми демонструє, і свої кожного дня показує. Висловлю припущення, що така вражаюча різниця в ставленні до світоглядних питань має дві головні складові.

По-перше, традиції японської правлячої еліти примушують її працювати на перспективу розвитку національної економіки, а наші урядовці та депутати підсвідомо вважають себе тимчасовими прибульцями¹⁶.

По-друге, наші переважно є кастою колишніх двієчників, у найліпшому разі, трієчників, жадливо, безнадійно неосвічених. Таких людей в Японії практично нема, особливо на вищих щаблях кар'єрної драбини. Швидке збагачення (або піднесення) в Україні за рахунок зухвалої поведінки щодо народного майна, адміністративного ресурсу, хабарів та рейдерства викликає в них не тільки нездорову ейфорію і нахабну особисту поведінку, але й острах, бо потайки відчуваючи татуювану шкірою власну мізерність, вони бояться раптом все втратити. Звідти їхній інтерес до чорної магії, чаклунів, вішунів, відьом тощо. З іншого боку, наші керманічі зберегли деякі рештки православної традиції, через що сподіваються на потойбічне

райське вічне існування, якого, на їхню думку, можна досягти і після вельми грішного земного життя (нещирим) суто зовнішнім каяттям та щедрими пожертвуваннями на панівну церкву¹⁷.

Певна річ, що від подібної суспільної домінанти чимдуж тікають і найкращі науковці, і найвміліші інженери, і найліпші лікарі¹⁸. В зв'язку з цим варто поділитися з читачами відомостями про цікаву зустріч, яка трапилася зі мною під час візиту до Японії, і яка відбулася на конференції в місті Цукуба (Tsukuba). Під час одного з пленарних засідань, які здебільшого присвячувались прикладним аспектам науки про надпровідники, я, як і решта присутніх, із задоволенням слухали дуже важливу доповідь Олега Муханова з фірми HYPRES (місто Elmsford, штат Нью-Йорк, США) про розробку колективом під його науковим керівництвом принципово нового цифрового синтезатора (генератора) на радіочастотах на основі надпровідних елементів¹⁹.

Виявилось, що ці дослідження призвели до побудови високошвидкісних систем зв'язку та радіолокаційних систем. Фінансували та фінансуватимуть цю науку Армія США та Авіація США (це окремі відомства). Відеофільм, показаний на конференції, продемонстрував запуск бойової ракети, керованої пристроєм фірми HYPRES. Усіх присутніх вразило, що більшість розробників — росіяни. Після засідання я поговорив з Мухановим, і з'ясувалося, що він — колишній співробітник відомої лабораторії при Московському університеті, очолюваної видатним ученим Костянтином Ліхачевим²⁰, якого я добре знав за часів існування Радянського Союзу. Ця лабораторія була на пні вивезена до США наприкінці 80-х. Американці не помилилися. Зброя Пентагону — в надійних руках! А Путін може напинати щокви, скільки йому заманеться, бо привабити талановитих людей, які покуштували вільного хліба, не вдасться навіть пристойними грошима. Недаремно Олексій Костянтинович Толстой ще в 19 столітті іронічно вклав до вуст Вольтера та Дідро таке звер-

нення до Катерини II: «Лишь надобно народу, Которому вы мать, Скорее дать свободу, Скорей свободу дать²¹». До речі, її відповідь не забарилася і може слугувати уроком для тих, хто досі сподівається на панську ласку: «Messiers, — им возразила Она, — vous me comblez? — И тотчас прикрепила Украинцев к земле».

Наукові дослідження та конференції — річ цікава та суспільно корисна. Проте, як би не хотілося обмежуватись наукою та викладанням, але життя бере своє і відволікає від духовного до тілесного, хоча не так немично, як у молоді роки. Отже, перейдемо до повсякденної прози мого двомисячного хіросімського буття, під час якого я подолав пішки десь 400 кілометрів, так і не зносивши добре зшиті польські туфлі.

ЕКОНОМІКА З ТОЧКИ ЗОРУ МАНДРІВНИКА

Кожного ранку, проходячи повз бензоколонку, я спостерігав ціни на різні види палива. На середину жовтня ціна на найдорожчий бензин складала приблизно 140 ієн за літр, а на середину грудня — 155 ієн. Тобто відбулося зростання на 10 відсотків. До відома, співвідношення між ієною та доларом США коливається в межах 106 -116 ієн за долар. Зростання цін на нафту — це об'єктивний світовий процес, і зарадити цьому неможливо. Але в Україні, брехливо посилаючись на це, збільшили ціни на харчі, меблі, послуги, книги тощо на 50-100 відсотків протягом минулого року. Процес продовжується і зараз. Монополісти скаржаться також, що в світі зростають ціни на зерно, а тому ... далі за текстом. Не претендуючи на високе звання економіста, стверджую, що ця організована ділками інфляція не має нічого спільного з наслідками об'єктивних соціально-економічних чинників.

Японія, на відміну від України, не має величезних ланів, родючої землі, суходільних шляхів перекидання продуктів між регіонами. Вона багато в чому залежить від імпорту рослинництва та тваринництва. Хіба що рибу вони ловлять більше й успішніше за нас, бо в них не було підступного Леоніда Кравчука, який за безцінь розпродав величезний державний риболовецький флот. Так-от, попри це все, ціни на харчові продукти в Японії за моїми зацікавленими спостереженнями не змінилися за 4 роки. Не вплинула на них і поточна нафтова криза. І різдвяні знижки в них пристойні, і щотижневі знижки значні. Наприклад, недорого їжу типу «м'ясо з рисом» буднього дня можна придбати за 300 ієн, а в неділю — за 150-200 ієн. Мені цього вистачало на вечерю.

Обід в студентському ресторані самообслуговування Хіросімського університету коштує 450-600 ієн, якщо брати кілька страв із десертом. Бідніші студенти беруть величезне блюдо смачного рису з рибою за 200 ієн. Цього повністю вистачає, щоб втамувати голод. Ясна річ, що навіть дешеві ресторани в містах пропонують інші ціни. Та, якщо не пертися до фешенебельних закладів із музикою та офіціантами в блискучих лібреях, то в скромному національному ресторанчику центра Токіо можна дуже добре попоїсти за 1500 ієн. Таких цін у бідній Україні зараз і в селі не знайдеш. До речі, ресторанне харчування в нашій країні дорожче за харчування аналогічного рівня і в Німеччині, і в Польщі, і в Нідерландах. «Переплюнули» нас у цьому сенсі хіба що Росія та Великобританія.

В Японії, як і в інших країнах, є магазинчики чи відділи в універсамах, де продається всякий промисловий дріб'язок за дуже низькими цінами. Японці називають його «100 yen-shop», хоча там є товари й за 300-400 ієн. Більшість краму вироблено в Китаї, хоча є корейські, індійські, японські та навіть німецькі речі. Деякі з них дуже потрібні для домашнього вжитку. Тому я можу порівняти ціни на них з тими, за які ці ж товари продаються

на українському роздрібному ринку. Як правило, коефіцієнт 2 не на нашу користь, та ще й спробуй, знайди. Візьміть до уваги також ту обставину, що інший коефіцієнт — відношення заробітку японця до заробітку (чесного!) українця тієї ж кваліфікації — становить не менше, ніж 5-8. Тоді стане зрозумілим, що живемо ми дуже скрутно.

Не треба думати, що Японію світові негаразди не торкнулися. Наприклад, десятки років тому японці радикально зменшили народжуваність, бо не вистачало продуктів харчування. Як завжди, таке рішення — це палиця на два кінці. Населення різко постарішало. Постало питання, де брати кошти на утримання пенсіонерів. Почали пускати до країни іноземних працівників, не так інтенсивно, як у Європі, але все ж у помітних кількостях. Та й це не зарадило. Взагалі кажучи, люди чужої культури, як на мене, тільки шкодять країні-акцептору. Побачене під час відвідань закордонних країн переконало мене в цій думці.

При цьому цікаво, що вихідців з країн Близького Сходу та Африки радо приймають та всіляко заохочують²², а, скажімо, близьким за світосприйняттям українцям, котрі сумлінно працюють і дотримуються законів відповідних країн (це вони в нас залюбки порушують закони, бо атмосфера навкруги кримінальна), створюють штучні перешкоди. Для того, щоб збагнути і схвалювати таку політику, зокрема, Євросоюзу, треба мати хворі мозки, затьмарені пропагандистськими лівими кліше.

Японія, безумовно, ще теж наплачеться зі «своїми» іммігрантами, відібраними за нібито ліберальними критеріями. Вони вже затягують паски. Так, в деяких університетах, різниця між заробітком повного професора та доцента складає десь 700 ієн, тобто дуже близька до нуля. Але не варто занадто жаліти японських науковців. Вони, і це дуже важливо, фінансуються університетами під час поїздок на міжнародні конференції, а українські науковці не підтримуються, якщо вони не академіки, котрі давно забули про науку або ніколи про неї й не знали. Японці мають доступ до наукових Інтернет-ресурсів, а наш доступ дуже обмежений, якщо не говорити про біологічно-медичні науки, куди нам такий (безкоштовний) доступ відкрили власники цілої низки електронних журналів, зваживши на жебрацьке існування українських дослідників і викладачів. Відмова керівництва НАНУ від оплати в 2008 році доступу до провідних наукових журналів планети Nature and Science скоріш за все свідчить про те, що критика недоліків у науковій сфері на шпальтах деяких видань²³ не на жарт розлютила президію.

Повертаючись до японських вражень, зазначу, що не тільки сумлінна праця, але й повсякчасне дотримання законів є важливим позитивним чинником, який уможливує існування та розвиток народу на землі, де землетруси й цунамі є таким же звичайним явищем, як в Україні масовий виліт хрущів. Китайська хроніка III століття відмітила, що в «Східних варварів» (а для тодішніх культурних китайців усі народи на Схід і на Захід вважалися варварами) відсутнє злодійство²⁴.

В Японії одразу ж впадає в око, що громадяни шанують не тільки карний кодекс, але й правила вуличного руху. Водії їздять акуратно, пішоходи стоять на переходах, хоча б на дорозі було порожньо на відстані видимості.

Людей наїдпитку за кермом не буває. Єдине, що може спричинити неприємну пригоду — це жіноче керування рухомим складом. Дівчата іноді й велосипед не туди скеровують. Але хіба можна це порівняти з нашою п'яною вакханалією, з нашими нахабними «мажорами», які вбивають людей безкарно. Зважте, що в Японії всі рівні перед законом, а в Україні багаті завжди відкупляються від корумпованих міліціонерів, прокурорів та судів, а бідний, говорячи словами Шевченка, завжди винен «бо його бач трохи!»

Наостанку поділюся своїми враженнями від острова Хоккайдо. Японія, взагалі-то кажучи — країна вельми витягнута з Південного Заходу на Північний Схід. Від Хіросіми до Токіо відстань 637 кілометрів, а далі до Саппоро, столиці острова Хоккайдо, ще біля тисячі кілометрів. Це я знав із курсу географії, але, тільки потрапивши до Хоккайдо, відчув на собі, що клімат цього острова — справжній сибірський, а ростуть там ялинки, осики та берези. Напевно, сусідній Сахалін не занадто холодніший. Проте, Сахалін — це сира сировинна околиця Росії, а Хоккайдо — добре доглянута й пристосована до цивілізованого життя частина Японії. Влітку, коли на решті островів установлюється страшна волога спека, сучасні готелі прохолодного Саппоро переповнюються туристами з Хонсю, Сікоку та Кюсю. На Хоккайдо збереглися незаймані куточки дикої природи, що набули статус Національних парків, на полях вирощують чудовий рис, який вважається делікатесним, а в морях навколо ловлять смачну рибу. Недаремно японці борються за маленькі скелясті південні острови Курільської гряди, відібрані в 1945 році росіянами, адже вода біля них — величезне багатство, зараз рибне, а згодом, може, й газове.

Маньчжурія, Примор'я, Сахалін, Курили, Камчатка, північна частина Кореї, Хоккайдо — батьківщина маленьких азійських народів. Протягом 18-19 століть ці землі були захоплені та заселені сильними націями — Росією, Китаєм, Кореєю та Японією. Наразі зрозуміло, що відносно повезло хіба що тим, кого загарбала Японія, хоч айнська культура теж майже зникла під тиском асиміляційної імператорської моці. Проте, японські айни хоча б через 200 років опинилися в правовій демократичній державі. Маньчжурам, нівхам, удегейцям, айнам Сахаліну та корякам таке щастя поки що не світить.

ВИСНОВКИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Щастя Японії, як не дивно, полягає в її корпоративній системі, коли на тлі розвинених демократичних інститутів насправді керує промислово-банківсько-бюрократична еліта, успадкована від злочинної й недолугої Імперії тридцятих років минулого століття. Саме вона розв'язала безглузду та приречену на неминучу поразку війну з Британською імперією, Сполученими Штатами та Китаєм майже одночасно, а з Радянським Союзом трохи згодом. Проте, з професійної, суто військової, точки зору війна проходила блискуче^{25, 26}. Згадаймо, хоча б атаку 1941 року на Перл-Харбор²⁷. Фактично повоєнна американська окупаційна адміністрація допомогла тому щоб японські енергія та розум, направлені на мирні цілі, здійснили чудо, створивши другу за розміром економіку Світу, просякнуту інноваціями та науково-технічним піднесенням. Самурайська традиція та національна єдність виправдали своє існування за інших, новочасних умов. У той же час постійна стрижка інтелектуальних газонів континентальної Європи червоними та червоно-чорними²⁸ соціалістами залишила по собі пустку, де на межі тисячоліть огидні посередності забазикали про ліберальні цінності, під якими розуміють виключно можливість наїдатися.

Завдяки корпоративному устрою суспільного життя Японія уникнула того розбрату, який деінде призводив до громадянського неспокою, бунтів або (у випадку України) міжусобних воєн. Там не можна навіть уявити, що голова опозиційної фракції звертається до якоїсь міжнародної організації із закликом не сприймати те, про що наголошує законно обрана влада на підставі прямо діючого закону.

Там не можна уявити собі, щоб голова уряду у відповідь на ядерний шантаж сусідньої держави запопадливо обіцяв миттєво змінити свою закордонну

або військову політику. Японські політики — теж не ангели, вони теж піддаються на провокації «лівої» міжнародної мафії, як-то трапилося з відкриттям свого шпитального судна з Індійського океану. Але ж не в такий принизливий і безглуздий спосіб, як це робила, робить і за нинішньої влади робитиме Україна. Бо Японія — єдина²⁹, а в Україні є політик, який обслуговує інтереси сусідів. Глибокі суперечки в суспільстві особливо негативно позначаються на культурній та науковій сферах громадського життя.

Незаперечним доказом цього та тривожним симптомом є передвборче звернення російськомовної «творчої інтелігенції» стосовно

другої державної російської мови³⁰. Я не дуже добре знайомий із так званими «митцями» обох політичних таборів і не в захваті від їхніх творчих здобутків, як би галасливо їх не об'являли геніями та національним надбанням. Зате мені пощастило знати деяких достойних фахівців у царині природничих наук — підписантів цього звернення. Повірте мені, це зовсім не вороги України, а, навпаки, люди, які частіше докладали руки та голови заради процвітання вітчизняної науки, ніж більшість «професійних патріотів». Згадана спільнота, що претендує на монопольне володіння патріотизмом, завжди гребувала конкретною щоденною працею, спочатку юрмлячись біля компартійного керма³¹, а, згодом, коли небезпека минула, табунами вступаючи до Народного руху, Народно-демократичної, Республіканської та інших партій аж до сумнозвісної Свободи (Олега Тягнибока) і витрачаючи дорогоцінний час на загальні, хоча й красні слова. Потім вони змінювали політичні конфігурації, ділилися та об'єднувалися, забуваючи про нагальні проблеми науки та освіти. Їхні погляди одного разу достеменно віддзеркалив академік Ігор Юхновський, який на засіданні Українського фізичного товариства наполягав, що завідувачами відділів інститутів, повинні ставати «люди, віддані Україні». Про діловий бік справи, врешті, про законність процедур обрання на посади навіть не йшлося. Головне, що на відданість перевірятиме він і його однодумці.

В зв'язку з цим більш-менш зрозуміло стає відповідь на суспільно значуще питання: чому більшість російськомовної інтелігенції підтримувала протягом останніх виборчих кампаній Партію регіонів, очолювану, скажемо обережно, не найкращим ученим-економістом Віктором Януковичем? Бо національна українська ідея в її демократичному трактуванні (прихильником якої є автор цих рядків) була суттєво дискредитована злодійкуватими та брехливими демагогами. Непридатний до вжитку замшлий ідеологічний крам³² непотрібний нікому.

Розвал української загальноосвітньої школи, стан вищої освіти і науки³³ потребують окремої розмови. Як і головна відмінність між дійсними патріотами, скажемо, Польщі, Чехії або Литви (не кажучи вже про Японію), й умовними «патріотами» України.

ПОДЯКИ

Автор вдячний японському товариству Japan Society for the Promotion of Science, яке надало йому грант FY2007 Fellowship No. S-07042, що дозволило побачити, почути й відчути наукове та повсякденне життя Великої східної країни. Особливу подяку хочеться висловити японським друзям Toshikazu Ekino та його родині, а також Akira Sugimoto, Jun Akimitsu, Koichi Ichimura, Satoshi Tanda, Migaku Oda, Katsuhiko Inagaki, Yasuhiro Asano за підтримку, наукові обговорення, цікаві бесіди. Дуже корисними були постійний обмін думками з моїм київським товаришем і колегою Володимиром Кузнецовим і правові консультації юриста Надії Семенової.

ЛІТЕРАТУРА ТА ПОЯСНЕННЯ

¹ О. М. Габович, А як там у Польщі? Враження очевидця, Економіст, Число 7, сторінки 74-80 (2007).

² О. М. Габович, Чому Україна — не Японія? Випадкові враження та неостаточні висновки, Вісник НАН України, Число 2, сторінки 45-52 (2004).

³ Під час зустрічі однокурсників, випускників Київського університету, на території кафедр ядерної фізики ми виявили діюче обладнання, яке встановлювали наші експериментатори більше сорока років тому!

⁴ Порівняння ставлення різних релігійних спільнот до сучасних реалій дивись у книжці: Л. С. Васильев, История религий Востока, Издание второе, переработанное и дополненное, Высшая школа, Москва (1988).

⁵ J. Nagamatsu, N. Nakagawa, T. Muranaka, Y. Zenitani, J. Akimitsu, Superconductivity at 39 K in magnesium diboride, Nature, Volume 410, Issue 6824, pages 63-64 (2001). Історія відкриття по свіжих слідах відображена в публікації: S. Tomlin, Sleepless in Seattle, Nature, Volume 410, Issue 6827, pages 407 (2001).

⁶ Видатний киянин Михайло Булгаков у своєму феєричному романі «Майстер і Маргарита» вже в тридцять роки минулого століття відмічав ключову роль квартирної голоду в моральному занепаді радянського плебсу [Михайл Булгаков, Избранные произведения в двух томах, Том 2, 1989 (Дніпро, Київ.)] Маю впевненість, що занепад української науки не в останню чергу пов'язаний із тим самим сакраментальним питанням.

⁷ V. T. Matthias, Anticorrelations in superconductivity, Physica, Volume 55, pages 69-72 (1971).

⁸ В супереч поширеній хибній точці зору, в природничих науках інтуїція грає вирішальну роль на передньому фронті досліджень, хоча віртуозне володіння мереживом дедуктивних міркувань завжди неабияк необхідне: А. В. Волошинов, Математика и искусство, Просвещение, Москва. (2000); Е. Л. Фейнберг, Две культуры. Интуиция и логика в искусстве и науке, Век-2, Фрязино (2004).

⁹ J. C. Phillips, American physics implosion, Physics Today, Volume 60, Issue 10, page 16 (2007).

¹⁰ Топологічні ефекти в різних галузях фізики мають спільні теоретичні підвалини і жваво обговорюються на об'єднаних конференціях [Дивись, наприклад, збірник праць: Topology in Ordered Phases, Edited by S. Tanda, T. Matsuyama, M. Oda, Y. Asano, K. Yakubo, World Scientific, Singapore (2006)]. Різноманітні аспекти використання топологічної математичної науки в фізиці можна знайти в наступних джерелах: Г. Е. Воловик, В. П. Минеев, Физика и топология, Выпуск 6 Серии «Физика», Знание, Москва (1980); М. Клеман, О. Д. Лаврентович, Основы физики частично упорядоченных сред: жидкие кристаллы, коллоиды, фрактальные структуры, полимеры и биологические объекты, Физматлит, Москва (2007); А. М. Косевич, Топология и физика твердого тела, Физика низких температур, Том 30, Выпуск 2, страницы 135-162 (2004).

¹¹ S. Tanda, T. Tsuneta, Y. Okajima, K. Inagaki, K. Yamaya, N. Hatakenaka, A Mubius strip of single crystals, Nature, Volume 417, Issue 6887, pages 397-398 (2002).

¹² Про цю класичну математичну іграшку можна дізнатися з брошури В. Г. Болтянський, В. А. Ефремович, Наглядная топология, Наука, Библиотечка Квант N 21, Москва (1982). Однорічність поверхні яскраво відображена на славновісній гравюрі великого голландського художника Морица Ешера (Maurits Cornelis Escher), де вздовж закрученого шляху повзають червоні мурашки: The World of M. C. Escher, Edited by J. L. Locher, Harry N. Abrams, Inc., Publishers, New York (1974). Симптоматично, що варіації на тему листа Мьобіуса як одного із символів творчості Ешера включені до вартої уваги книги сучасного американського фізика, кібернетика, філософа та популяризатора науки Дагласа Хофштадтера: Гёдель, Эшер, Бах: эта бесконечная гирлянда, Бахрах-М, Самара (2001), присвяченої природі людського мислення.

¹³ T. Matsuura, M. Yamana, N. Hatakenaka, T. Matsuyama, S. Tanda, Topologically linked crystals, Journal of Crystal Growth, Volume 297, Issue 1, pages 157-160 (2006).

¹⁴ О. М. Габович, В. І. Кузнецов, ...Хто і як захищає академіків, Економіст, Число 8, сторінки 16-25 (2005); Корупційні фактори в науці: спроба аналізу, Економіст, Число 11, сторінки 78-81 (2006); Тазмиці вітчизняної неприродної науки, Економіст, Число 1, сторінки 65-71 (2007).

¹⁵ Дивись, наприклад, <http://kr.ua/daily/290307/2699/> [Александр Пасюта, Комсомольская правда, 2 февраля 2008 года] або <http://subscribe.ru/archive/psychology.harmony-gi/200512/09165458.html> [Эдуард Гуляев, Влияние обратных полярностей в нашей жизни].

¹⁶ Якою щасливою стала б наша батьківщина, коли б керівна тисяча товстунів змінила б своє світосприйняття, хоча б, на погляді середньовічних литовських князів, які, захопивши майбутню Україну, дуже скоро ідейно й лінгвістично злилися із слов'янським населенням [Ф. М. Шабунько, Земли Юго-Западной Руси в составе Великого княжества Литовского, Наукова Думка, Київ (1987); Наталя Яковенко, «Нариси історії середньовічної та ранньомодерної України», Видання третє, перероблене та розширене, Критика, Київ (2006)!]

¹⁷ Саме тут проходить вододіл між сучасними Східним та Західним світосприйняттям у християнському суспільстві. Протестантська реформація замінила «добрі справи» на особисту віру та проголосила божественне визначення наперед конкретних людських доль. Не вдаючись до більш докладного аналізу, зазначимо, що тим самим справжній протестантизм відкидає будь-яку магічну практику як залишки язичництва [Макс Вебер, Протестантская этика и дух капитализма, Избранные произведения, Прогресс, Москва (1990)].

¹⁸ Дивись, наприклад, інформацію американського фонду National Science Foundation, згідно з якою в 2003 році в США працювало 45 тисяч науковців і інженерів —

уродженців України, не рахуючи частину тих, хто вказав місцем свого народження Росію (63 тисячі): <http://www.nsf.gov/statistics/>.

¹⁹ Публікації на цю тему в Муханова багато. Узагальнення можна прочитати, а посилання знайти в праці: Oleg Mukhanov, Amol Inamdar, Timur Filippov, Anubhav Sahu, Saad Sarwana, and Vasilii Semenov, Superconductor Components for Direct Digital Synthesizer, IEEE Transactions in Applied Superconductivity, Volume 17, Issue 2, pages 416-421 (2007).

²⁰ Він, зокрема, автор всевітньо відомої (у вузьких наукових колах, певна річ) книги: К. К. Лихарев, Введение в динамику джозефсоновских переходов, Наука, Москва (1985).

²¹ А. К. Толстой, Стихотворения, Художественная литература, Москва (1967): «История государства Российского от Гостомысла до Тимашева», стр. 334-351.

²² Обговорюючи проблеми виживання людства, треба раз і назавжди позбутися політичної коректності й збагнути, що шалені темпи народжуваності в недорозвинених країнах призведуть до вичерпання планетарних ресурсів, голоду, енергетичного краху, знищеного доквілля та масової еміграції неосвічених, агресивних та непрацьовитих людей до Європи, яка цього натиску не витримає. Старий британський священик Мальтус (Thomas Robert Malthus) був правий, а його критики видавали бажане за дійсне. Погляд на проблему з точки зору браку енергії дивись в працях: А. А. Bartlett, Thoughts on long-term energy supplies: Scientists and the silent lie, Physics Today, Volume 57, Issue 7, pages 53-55 (2004); Bartlett replies, Physics Today, Volume 58, Issue 12, pages 17-18 (2005). А політичними чинниками, які потроху але невідворотно виплювають людську свідомість, слугують постійне спалення автомобілів у Франції арабами другого та третього місцевого покоління, забарвлені в кольори ісламу бунти іммігрантів у Данії та терористичні напади в Іспанії і Великої Британії.

²³ Дивись, наприклад: Q. Schiermeier, Ukraine scientists grow impatient for change, Nature, Volume 440, Issue 7081, pages 132-133 (2006).

²⁴ Японская мифология. Энциклопедия. Составление и редакция Н. Ильиной и О. Юрьевой, Эксмо, Москва (2005).

²⁵ От Мюнхена до Токийского залива. Взгляд с Запада на трагические страницы Второй Мировой войны, Сборник статей, Издательство Политической Литературы, Москва (1992).

²⁶ Б. Х. Лиддел Гарт, Стратегия, Иностранная литература, Москва (1957).

²⁷ Навіть у часи гірких поразок японські генерали та адмірали виявили відданість присязі, відчайдушну хоробрість та неабияку майстерність, яка й не снилася радянським генералам, що даремно втратили мільйони власних вояків, наших з вами кращих співвітчизників: Антони Вольны, Окинава (1945), АСТ, Москва (2002).

²⁸ Намаганя радянських істориків-наймитів та їхніх послідовників у пострадянських країнах представити Адольфа Гітлера як захисника інтересів крупної буржуазії є наскрізь брехливими. Фюрер арійського бидла, на відміну від Володимира Леніна, почав із своєрідного НЕПу, але планував створення робітничого раю, де капіталістів перетворять на купу гною. Єдина відмінність між комунізмом та націонал-соціалізмом полягала в тому, що Гітлер одразу згуртував плебс расистською маячнею і відповідною практикою [Виктор Суворов, Последняя республика. Почему Советский Союз проиграл вторую мировую войну?, 2005 (АСТ, Москва)], а Йосип Сталін заходився впроваджувати расистські чистки лише наприкінці 30-х років, остаточно поховавши інтернаціоналістське лушпиння на тому ж ідеологічному цвинтарі, де спочили «неможливість побудови комунізму в окремій країні» Леніна та «теорія перманентної революції» Лева Троцького. Спорідненість націонал-орієнтованого та інтернаціонал-забарвленого соціалізму особливо кидається у вічі в сучасній Україні, де «патріот» Тягнибок виступає за збереження державної власності на все, що чогось варте, і волає проти вступу до НАТО, а «ленінець» та ворог американських «лиходіїв» Петро Симоненко одночасно спроквола гарчить на «олігархів, які обікрали трудящих», і завжди напоготові здати державу на милість «расово-близьких, слов'янських» олігархів Росії. Натомість, японська правляча еліта постійно захищала інтереси корпорацій, так що Японія, безумовно, була і є країною буржуазною, а не злодійською, чому я щиро заздрую.

²⁹ До відома допитливих, жителі південних островів Рюкю та айни північного острова Хоккайдо мають різне етнічне походження, але всі вони мирно уживаються в рамках японської політичної нації, до речі разом із мільйонами корейців — громадян Японії, які тільки на наш європейський погляд схожі з японцями.

³⁰ <http://www.kpu.net.ua/obratschenie-predstavitelej-tvorcheskoj-intelligentsii-ukraini-k-partijam-pravitelstvennoj-koalitsii/>

³¹ У свій час я свідомо не вступав до КПРС, навіть під час строкової служби офіцером у Радянській армії, аж ніяк не будучи хоробрим дисидентом на кшталт Петра Григоренка, Вячеслава Чорновола чи Семена Глузмана. Як же було неприємно та навіть соромно мені дивитися в застійну епоху на метушню україномовних майбутніх носіїв національної ідеї серед наукової інтелігенції, значна частина котрих була комуністами, членами партійних бюро, партійними секретарями, головами місцевкомів тощо. Саме вони галасливо агітували за беззвудні поїздки на колгоспні лани або робили заповідні договори в мережі партійно-політичної просвіти. Наука завжди була в цих підпанків на другу плані. Прізвиська називати не варто, бо ім'я їм — легіон, а ціна — гріш.

³² Дивись, наприклад, статтю: О. М. Габович, В. І. Кузнецов, Наука та еліта, Економіст, Число 1, сторінки 66-73 (2006).

³³ О. М. Габович, В. І. Кузнецов, Українська наука: від сьогорішньої кульгавості до майбутнього паралічу, Економіст, Число 1, сторінки 60-71 (2008).